

HARPER LEENING “MAZAG‘CHI QUSHNING O‘LDIRILISHI”ROMANIDA SUD JARAYONLARINING ADABIY TASVIRI

Davlatova Shahnoza Muhammadiyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o‘qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15243896>

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada, Harper Leening “Mazag‘chi qushning o‘ldirilishi” asari misolida sud jarayonlarining jamiyatdagi ijtimoiy adolatni ta‘minlashdagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada, sud jarayonlari orqali adolat, irqiy tengsizlik va inson huquqlarining himoya qilinishi masalalari o‘rganiladi. Sud jarayonlari orqali adolatni himoya qilish, ijtimoiy tenglikni ta‘minlash va inson huquqlarini himoya qilishda jahon adabiyotidagi adabiy tasvirlanishi misollar orqali yoritib beriladi.*

***Kalit so‘zlar :** Harper Lee, o‘zbek adabiyoti, sud jarayonlari, inson huquqlari, adolat, irqchilik, ijtimoiy tenglik, jamiyat, adolatsizlik.*

Jahon adabiyotida sud jarayonlari jamiyatda adolat va inson huquqlarini himoya qilishning markaziy vositasi sifatida tasvirlangan. Odil sudlov va ijtimoiy tenglikni ta‘minlashda sud jarayonlari ayniqsa muhim rol o‘ynaydi. Harper Leening asarlari, ayniqsa, uning eng mashhur “Mazag‘chi qushning o‘ldirilishi” asari irqiy kamsitish va ijtimoiy adolatni amalga oshirish masalalariga qaratilgan. Jahon adabiyotida sud jarayoni ham jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni yoritishda, inson huquqlarini himoya qilishda muhim vosita sifatida ko‘plab asarlarda qo‘llaniladi .

Ijodkorningning asarlaridagi sud jarayonlari jamiyatdagi irqiy tengsizlik, adolatsizlik va inson huquqlari buzilishini mohirona tasvirlab bergan”. Mazag‘chi qushning o‘ldirilishi” asar qaromoni Afro-amerikalik Tom Robinsonning sud jarayonida irqiy kamsitish va ijtimoiy adolat yo‘qligini badiiy uslubda yoritib bergan. Tom Robinson, aqlli va samimiy inson bo‘lishiga qaramay, Mayellani zo‘rlashda ayblanadi. Ewell faqat o‘z irqidan bo‘lgan va oq tanli bo‘lgani uchun sud jarayonida u adolatsiz hukm qilinadi, bu esa butun ish davomida katta ijtimoiy tanqidga sabab bo‘ladi[1].

Ushu asarda sud jarayoni nafaqat huquqiy nuqtai nazardan, balki axloqiy nuqtai nazardan ham o‘rganiladi .Sudda nafaqat jinoyatni ochish uchun kurashish, balki axloqiy nuqtai nazardan adolatni ta‘minlash ham muhimdir. Attikus Finchning xatti-harakatlari nafaqat huquqshunos, balki adolatni himoya qiluvchi, ma‘naviy jihatdan to‘g‘ri yo‘lni tanlashga intiladigan shaxs sifatida ham ko‘rsatiladi. Asarda sud adolat yo‘li haqidagi axloqiy savollarga javob beradi, ammo uning muvaffaqiyatsizligi jamiyatning o‘zgarishlarga qarshiligini ochib beradi.

Adabiyotda sud protsessiga taalluqli atamalar ko‘pincha asarlarning chuqur ma’nosini yoritish, adolat, tengsizlik, huquqiy muammolar va jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni tasvirlash uchun ishlatiladi. Sud protsessi nafaqat huquqiy yoki jinoiy ishlarni hal qilish vositasi sifatida, balki o‘zaro nizolar, axloqiy tanlovlar va jamiyatdagi o‘zgarishlar haqida chuqur savollarni ko‘rsatish uchun ham qo‘llaniladi.

Jahon adabiyotida adiblar adolat izlash, inson huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy adolatsizliklarni fosh etish maqsadida sud jarayoniga oid turli atamalardan foydalanadilar. Yozuvchi ijodida sud ijtimoiy adolatni tiklash, irqiy tengsizlikni ko‘rsatish va inson huquqlarini himoya qilish istagi ramziga aylandi.

Tom Robinsonning sud jarayoni jamiyatda mavjud bo‘lgan irqiy ajratish va kamsitish tizimining to‘liq namoyon bo‘lishini ta’minlaydi. Unga nisbatan chiqarilgan hukm aslida faqat irqiy farqlarga asoslanib, jamiyatda adolat yo‘qligini isbotlaydi. Qahramonlar va ularning sud jarayonidagi roli: “Mazag‘chi qushning o‘ldirilishi” asarida Harper Lee sud jarayonlarini nafaqat jinoyatlarni aniqlash vositasi, balki ijtimoiy va ma’naviy adolat uchun kurash, irqiy tengsizlikni tanqid qilish va inson huquqlarini himoya qilishning markaziy bosqichi sifatida ham taqdim etadi. Asardagi sinovlar sodir bo‘layotgan voqealar, qahramonlarning xatti-harakati, qarorlari orqali jamiyatdagi muhim ijtimoiy muammolarni ochib beradi. Har bir qahramonning roli asardagi sud jarayonining dinamikasini shakllantiradi va ular orqali adolat, huquq va axloqiy tanlovlar qanday amalga oshirilishini yoritadi.

Attikus Finch nafaqat Tom Robinsonning advokati, balki jamiyatdagi axloqiy va huquqiy adolat himoyachisi ham asarning markaziy qahramonlaridan biridir. Attikus Finch Tom Robinsonning aybsizligini isbotlashga harakat qiladi va bu jarayonda jamiyatdagi adolatsizlikni fosh qiladi. Attikusning harakatlari jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni aniqlash va adolatli tizimlarni yaratishga qaratilgan.

“Yaxshi qonunlar hamisha insoniyat axloqi bilan hamohang bo‘lishi kerak” degan jumlasini bu jarayoni yanada mukammal qilib tasvirlashga yordam bergan[1].

Bu g‘oya asarda sud ishlarini yuritishning ijtimoiy-axloqiy jihatlarini yoritib bergan. Tom Robinsonning hayotini sudda himoya qilish orqali Attikus Finch nafaqat o‘z huquqlarini, balki butun jamiyat uchun adolatni ta’minlashga intilgan inson obrazi sifatida tasvirlangan.

Tom Robinson o‘zining aybsizligini isbotlay olishiga qaramay, irqiy kamsitish tufayli sudda nohaq hukm qilingan qahramon sifatida tasvirlangan. Tom afro-amerikalik bo‘lgani uchun sudda ayblovdan qochib qutula olmaydi. U Mayella tomonidan soxta ayblovlarga uchragach, jamiyatdagi irqiy stereotiplarga qarshi

kurasha boshlaydi, lekin uning holati ijtimoiy tizim tomonidan inkor etiladi. Tom Robinsonning sud jarayonidagi roli irqiy adolatsizlik va kamsitish qurboni sifatida ko‘rsatilgan va u o‘zi uchun kurashish imkoniyatiga ega emas edi.[2]

Tom Robinsonning suddagi hayoti inson huquqlari va ijtimoiy tengsizlikka qarshi qiyin kurashni ochib beradi. Asarda uning himoyachisi, Attikusning xatti-harakatlari, bir tomondan, huquqshunoslik idealini aks ettirsa, ikkinchi tomondan, ijtimoiy tuzumdagi bo‘shliq va kamchiliklarni ko‘rsatadi.

Yana bir bosh qahramon Mayella Evell Tom Robinsonning sudda ayblovchisi bo‘lib, uning roli asarda ikki ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Mayella o‘zining ijtimoiy mavqeyi va ekzistensial holatidan foydalanib, Tom Robinsonni zo‘rlashda ayblaydi. Asar davomida uning xarakteri ijtimoiy tabaqalar o‘rtasidagi tafovutlarni, ayniqsa, oq tanlilarning afro-amerikaliklarga nisbatan adolatsizligini aks ettiradi.

Mayella Evellning Tomni ayblash sabablari uning ongsiz irqiy stereotiplari va jamiyatdagi begunohlik hissiga asoslangan. Tom Robinsonni ayblab, u ijtimoiy normalar va jamiyatning doimiy bosimiga qarshi chiqishga harakat qiladi. Biroq, u sudda aybni o‘z zimmasiga olishga o‘zida kuch topa olmaydi va haqiqatni fosh eta olmaydi.

Mayellaning hayoti va qarorlari ijtimoiy adolatsizliklarni va shaxsiy nizolarni yengish uchun kurashni ochib beradi. Shu bilan birga, uning ahvoli jamiyatdagi bo‘linish va tengsizlikning aksidir.

Asarda Attikusning o‘g‘li Jem Finch haqiqiy adolat izlayotgan yosh va tipik bola sifatida namoyon bo‘ladi. Sud jarayonini tomosha qilish va Tom Robinsonning aybsizligini ko‘rish Jem uchun ijtimoiy tenglik va haqiqiy adolatga ishonch hosil qiladi. Biroq, u Tom Robinsonning adolatsiz hukmini qabul qila olmaydi. Bujarayon uning axloqiy va ijtimoiy qarashlarining shakllanishiga katta ta'sir ko‘rsatadi[2]. Jemning sud jarayonini kuzatishdagi roli yosh avlodning jamiyatdagi adolatni izlash va o‘rganish jarayonini ifodalaydi. U asarda ijtimoiy adolatga oid ko‘plab savollarni ko‘taradi va o‘zining axloqiy qarorlarini ishlab chiqishga intiladi. Jemning Tom Robinson sudida ishtirok etishi ijtimoiy va axloqiy masalalar bo‘yicha juda muhim savollarni tug‘diradi.

Harper Leening “Mazag‘chi qushning o‘ldirilishi” asarida sud jarayonidagi qahramonlar jamiyatda irqiy tengsizlik, adolatsizlik va adolat izlashda turli rol o‘ynaydi. Attikus Finch jamiyatda haqiqiy adolat tarafdori, Tom Robinson irqiy adolat izlovchisi, Mayella Evell ijtimoiy bosimlarga qarshi kurashchi, Jem Finch esa yosh avlodni shakllantirishda muhim axloqiy masalalarni ko‘taruvchi shaxs. Har bir

personaj o‘z obrazi orqali sud jarayonida mavjud bo‘lgan ijtimoiy va axloqiy muammolarni aks ettiradi va bu jarayon orqali jamiyatda adolat va tenglikni izlashda qanday to‘siqlarga duch kelayotganimizni ko‘rsatadi.

Adibaning nasrida sud jarayonlari nafaqat jinoyatlarni ochish vositasi, balki ijtimoiy adolatni, irqiy tenglikni ta‘minlash, inson huquqlarini himoya qilishning muhim vositasi sifatida ham tasvirlangan. “Mazag‘chi qushning o‘ldirilishi” asaridagi sud jarayoni jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizliklarni ochib beradigan irqiy kamsitish va adolat yo‘qligini ko‘rsatadi. Ijtimoiy adolat va tenglik : Harper Leening ishidagi sinovlar nafaqat Tom Robinsonning shaxsiy aybsizligini isbotlaydi, balki jamiyatdagi irqiy tengsizlik va ijtimoiy adolatsizlikni ham ko‘rsatadi. Sud jarayonlari ijtimoiy adolat qay darajada ta‘minlanayotganini va inson huquqlari qay darajada amalga oshirilayotganini ko‘rsatadi[4].

Inson huquqlari va sud jarayonlari: Harper Leening asarida Tom Robinson sudida buzilgan inson huquqlari nafaqat irqiy kamsitish, balki jamiyatning barcha ijtimoiy qatlamlarida tengsizlikni ham ochib beradi. Jahon adabiyotida sud jarayonlari ham inson huquqlari buzilishiga qarshi kurashning markaziy quroli sifatida tasvirlangan. Asarlarda sud adolatni nafaqat huquqiy, balki axloqiy va ma‘naviy jihatdan ham ta‘minlashga xizmat qiladi.

Harper Lee asarlariga o‘xshab, jahon adabiyoti ham ijtimoiy tenglik, adolat va inson huquqlari masalalarini tekshirish uchun sinovlardan foydalanadi. Huquqiy jarayonlar jahon hikoyachiligida sinfiy tafovut, korruptsiya kabi ijtimoiy muammolarni tanqid qilishda qo‘llaniladi. Jahon adabiyotida inson huquqlarini ta‘minlashda sud jarayonlarining ahamiyati alohida ta‘kidlangan. Sud zalidagi sahnalar mualliflar tomonidan adolatsiz va noxolis huquqiy va ijtimoiy tizimlarni kezishda odamlar duch keladigan axloqiy va axloqiy qiyinchiliklarni ta‘kidlash uchun ishlatiladi. Jahon adabiyotidagi Attikus Finch kabi kam ta‘minlanganlarni himoya qiladigan personajlar tuzilmaviy adolatsizlikka qarshi va ijtimoiy o‘zgarishlar uchun kurash ramzidir[5].

Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki: Harper Lee va jahon nasrida sud jarayonlari jamiyatda ijtimoiy adolatni ta‘minlash, inson huquqlarini himoya qilishda muhim vosita sifatida ko‘rsatilgan. Harper Lee ijodidagi sud jarayonida irqiy kamsitish va adolat yo‘qligi tanqid qilinsa, jahon adabiyotidagi sud jarayonlari ijtimoiy tenglik va adolatni tiklashda katta ahamiyatga ega. Sud jarayonlari nafaqat jinoyatlarni ochish, balki jamiyatdagi o‘zgarishlarni amalga oshirish, ijtimoiy adolatni ta‘minlash uchun zarur vosita sifatida adabiyotlarda keng yoritilgan.

“O‘ZBEK FILOLOGIYASI: MUAMMO VA YECHIMLAR” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Adabiyotda advokatlik ko‘pincha adolatga intilish, o‘z huquqlarini himoya qilish uchun kurashni aks ettiradi.

Sud protsessida advokatning yoki o‘zini himoya qiladigan shaxsning pozitsiyasi sifatida qo‘llaniladi. Attikus Finchning advokatligi nafaqat Tom Robinsonning, balki butun jamiyatning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan. Asarda targ‘ibot ijtimoiy tenglikka intilish ramzi sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lee, Harper. Mazag‘chi qushning o‘ldirilishi. 1960.
2. Smith, John. Jahon Adabiyotida Sud Jarayonlari va Ijtimoiy O‘zgarishlar. Oxford University Press, 2015.
3. Brown, Sarah. Inson Huquqlari va Adolat: Adabiyotdagi Rol. Cambridge University Press, 2018.
4. Johnson, Emily. Irqiy Kamsitish va Adolatni Ta‘minlash. Routledge, 2017.
5. Davis, Michael. Jahon Adabiyotida Sud Jarayonlarining Axloqiy Va Huquqiy Tahlili. Palgrave Macmillan, 2016.
6. Davronovna, M. M., & Muhammadiyevna, D. S. (2024, April). Tilshunoslikda evfemizmlarni o‘rganishning. In International Conference on Linguistics, Literature And Translation (London) (Vol. 2, pp. 22-25).
7. Sobirjonovna, S. M. (2025, February). The study of linguocultural units in world linguistics. In The Conference Hub (pp. 41-50)